

Dos mosaics romans de Granollers

Fitxa

Laura Martí Umbert

Arqueòloga

FITXA TÈCNICA

Peça: dos mosaics romans

Procedència: antic hort de ca l'Aiguadé, actual passatge de Sant Bartomeu i carrer de Santa Anna

Cronologia: segona meitat del segle II dC

Característiques: dos mosaics de paviment, d'*opus tessellatum*, amb tesselles blanques i negres i decoració geomètrica

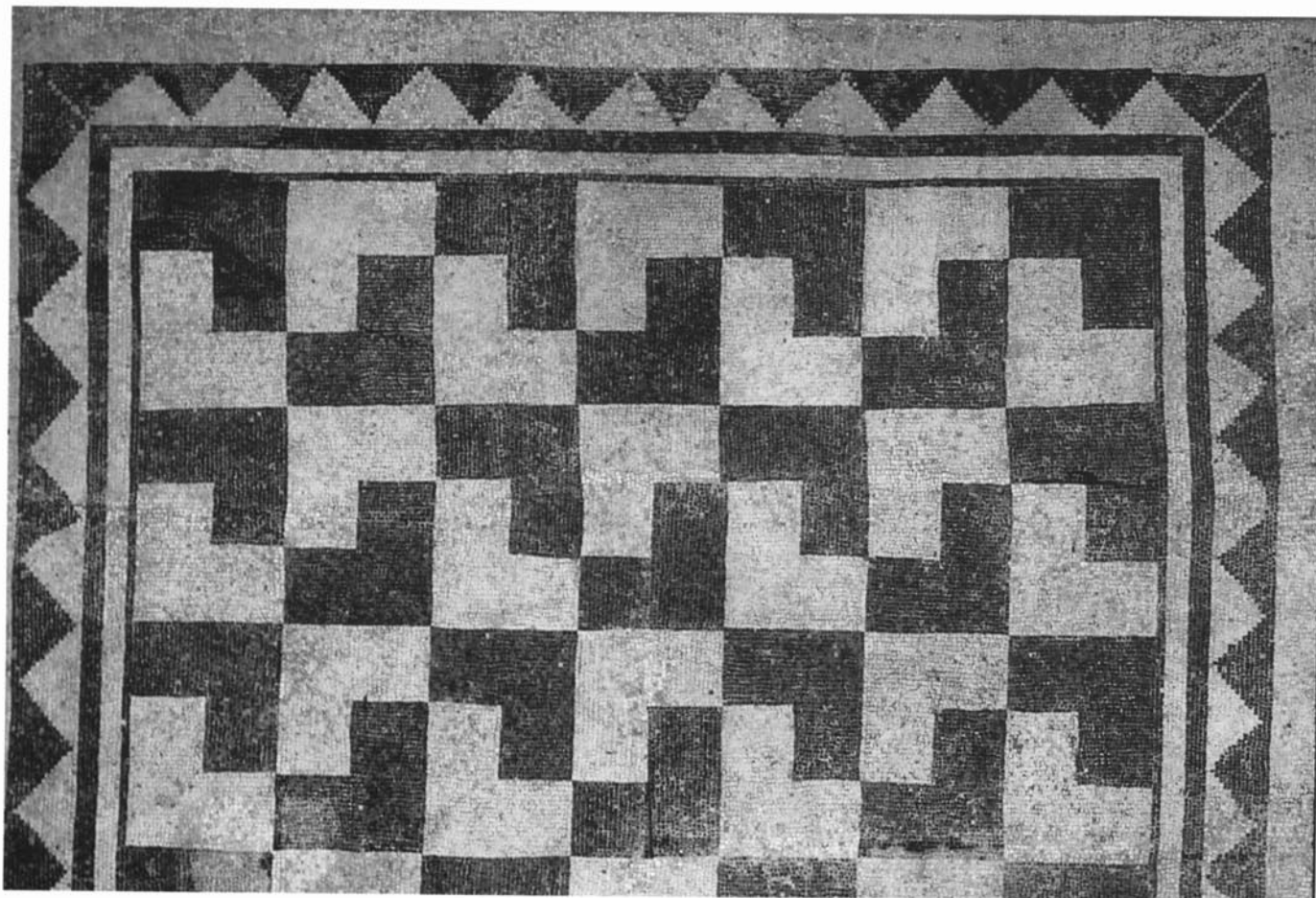
Mides: el primer, 3,25 m x 3,45 m; el segon, 3,05 m x 3,54 m

Localització: Museu de Granollers

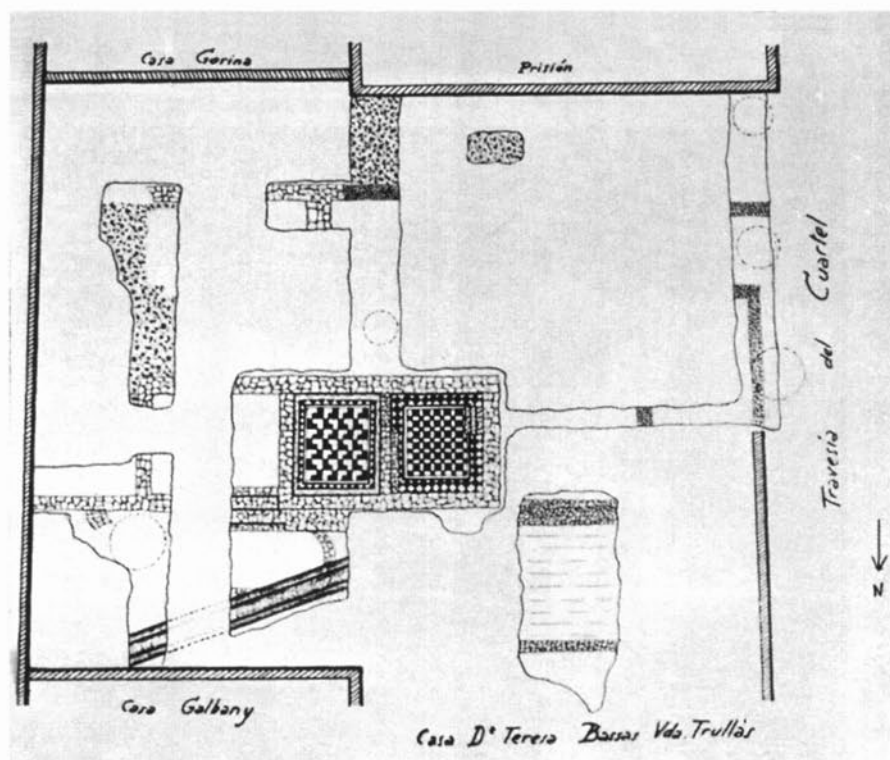
Núm. inventari: MDG 4.015 i MDG 4.016

Estat de conservació: bo. Restaurats l'any 1990 per Josep Pedro, del Museu Arqueològic de Barcelona.

Detall d'un dels mosaics romans. (Fotografia: Siqui Sánchez)

La historiografia del segle passat havia descartat la possibilitat d'uns orígens romans de la ciutat de Granollers. Les primeres restes que permeteren parlar de l'existència d'un nucli romà van ser descobertes l'any 1927, quan l'erudit Tomàs Balvey, farmacèutic cardedeuenc, plantejà aquesta possibilitat. Però no va ser fins a l'any 1947, quan Josep Estrada i Garriga va trobar una sèrie de mosaics, al nucli antic de la ciutat de Granollers, al voltant de l'església parroquial de Sant Esteve, que es va poder demostrar l'existència d'un jaciment que, per les seves característiques, ja permetia parlar amb propietat d'una vil·la romana a Granollers.

Plànol de l'edifici romà de l'antiga presó, amb la situació dels dos mosaics romans.
Font: elaborat per Josep Estrada (Barral, X., 1978).

EL DESCOBRIMENT

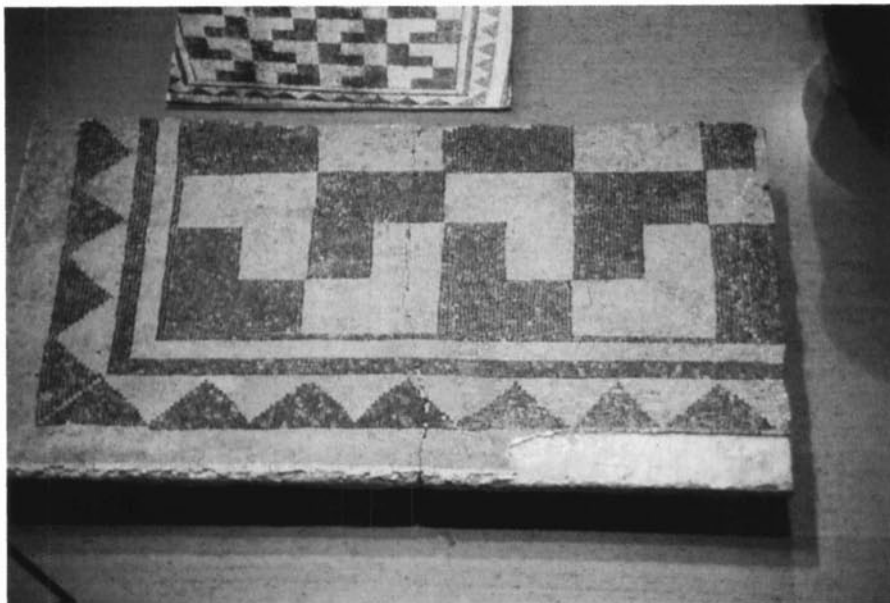
Les primeres notícies de restes arqueològiques a la zona que ens ocupa són les que van aparèixer el 24 d'agost de 1902 en el setmanari *La Veu del Vallès*, on es deia: «Al tancat de darrera la Presó, conegut per l'Hort de l'Aiguadé, amb ocasió de buidar-se la gran capa de terra sobreposada que hi havia, s'hi ha trobat a nivell del carrer una gran llosa de marbre, junt amb algunes restes d'edificació antiga. Quan aquell lloc estigui més desembarassat de terra, s'hi faran algunes excavacions, segons bon acord del propietari del terreny, Sr. Tardà». Les excavacions, però, no es feren i la notícia restà allí.

L'oportunitat de comprovar-ho es presentà al juliol de 1947, amb motiu d'unes obres. En el lloc conegut com l'hort de l'Aiguader

(nom que es donava al pati situat entre l'antiga presó i la casa cantonera número 25 del carrer de Santa Anna), els paletes que estaven construint un cobert en aquest pati van topat amb un enrajolat «molt bonic», i de seguida ho van comunicar a la mestressa, la senyora Teresa Bassa, vídua de Trullàs. Aquesta senyora féu avisar el senyor Antoni Jonch, director del Museu de Granollers, i ell va avisar ràpidament els senyors Josep Estrada i Salvador Llobet. Aleshores, el Museu inicià unes excavacions en tota regla, seguint en bona mesura els consells que el senyor J. de C. Serra Ràfols, director tècnic de la Comissaria General de Excavaciones Arqueológicas, a Barcelona, féu arribar al senyor Estrada a través d'una carta datada el dia

11 de juliol de 1947, en què li aconsella: «Per a les excavacions el més important és fer un pla ben fet (...). Al pla indicat s'han d'acompanyar seccions en les que es vegin bé els nivells, el del mosaic i el de tots els paviments moderns. També caldrà descobrir tota l'àrea possible del mosaic, recollint tot el que es trobi, (...) Caldrà anotar les alçades, gruïxor i naturalesa de les parets que es descobreixin, per exemple, les que formin la cambra on hi ha el mosaic, si tenen estuc, arrebossat, etc. Observar si el mosaic és completament horitzontal o fa pendent; si es pot precisar on tenia l'entrada o entrades. Si es troba una de les parets que la limitaven, sempre que sigui possible es farà una exploració a l'altre costat, on pot sortir un altre mosaic.»¹

¹ Carta inèdita del senyor J. de C. Serra Ràfols, de la Comissaria General de Excavaciones Arqueológicas a Barcelona, del dia 11 de juliol de 1947, al senyor J. Estrada Garriga. Arxiu Estrada, en estudi per Jordi Casas i Artur Cebrià.

Fragments dels dos mosaics abans de la restauració. (Fotografia: MDG)

El mosaic d'*opus tessellatum* va sortir a uns 80 cm de fondària i es va poder excavar sencer. Per les restes de paret que encara l'enquadren, es pogué deduir que s'estava en presència d'una de les habitacions d'una casa d'una família romana benestant. Les mides són de 3,25 m per 3,45 m. La descripció dels mosaics és, segons X. Barral, «color negre sobre fons blanc. La vora està composta d'una doble filera de quadrats negres col·locats sobre una punta. Els quadrats d'un dels costats estan amputats per la meitat. Banda negra, banda blanca, filet negre. Camp cobert d'una quadrícula dreta de bandes creuades blanques; els punts d'intersecció són quadrats negres. Les caselles són negres; al centre, una floreta blanca».² Ha estat datat

a la segona meitat del segle II dC o a primers del segle III dC.

El mosaic d'aquesta primera habitació presentava una sèrie de desperfectes, deguts segurament a un incendi important que la casa hauria sofert. A més d'una capa de cendres que cobria el paviment, aquest es trobava destrossat en tres o quatre punts pel contacte amb el foc directe d'una foguera que s'hi degué encendre al damunt.

Tocant a aquesta habitació i adossada a la banda est apareixia una altra habitació, també amb mosaic, però que, com que s'introduïa dins d'un pati veí situat a un nivell superior, no es va poder extreure en aquesta primera cam-

panya del juliol de 1947. Però es va poder practicar una petita cala subterrània que va permetre deixar al descobert un extrem del mosaic, el qual també presentava un dibuix de tema geomètric en blanc i negre. Aquest segon mosaic es va començar a excavar a partir del dia 20 de març de 1948 en el lloc conegut com a pati de can Gorina. El mosaic que s'hi amagava tenia dos metres de terra al seu damunt, i el seu dibuix era «banda exterior blanca, banda de triangles negres sobre blanc. Banda negra, banda blanca, filet negre. En el camp, escaquer d'escaires negres i blancs encaixats».³ Les mides eren de 3,05 m per 3,54 m.

Les parets de les esmentades habitacions presenten dos tipus d'aparell superposats, dels quals el superior és molt més tardà que l'inferior, aprofitant allò que restava en peu del primer mur. A aquesta segona època pertany una espècie d'escaleta de tres graons que, tallant el mosaic de la primera habitació descrita, s'hi construí molt possiblement per aprofitar l'habitació en el seu moment primitiu, ja que, en aquesta segona fase, les dependències utilitzades quedarien a un nivell superior al dels mosaics, per culpa de terres i runes dipositades damunt d'aquests al llarg del temps. De la mateixa manera, la primitiva paret mitgera entre les dues habitacions era d'uns 35 cm d'ample i en aquest segon moment desapareix i se'n construeix una altra de 70 cm d'ample.

² Barral i Altet, X.: *Les mosaïques romaines et médiévales de la Regio Laitana (Barcelone et ses environs)*. Barcelona, Universitat de Barcelona i Instituto de Arqueología y Prehistoria, Publicacions Eventuals, 29, pàg.: 140.

³ Ídem.

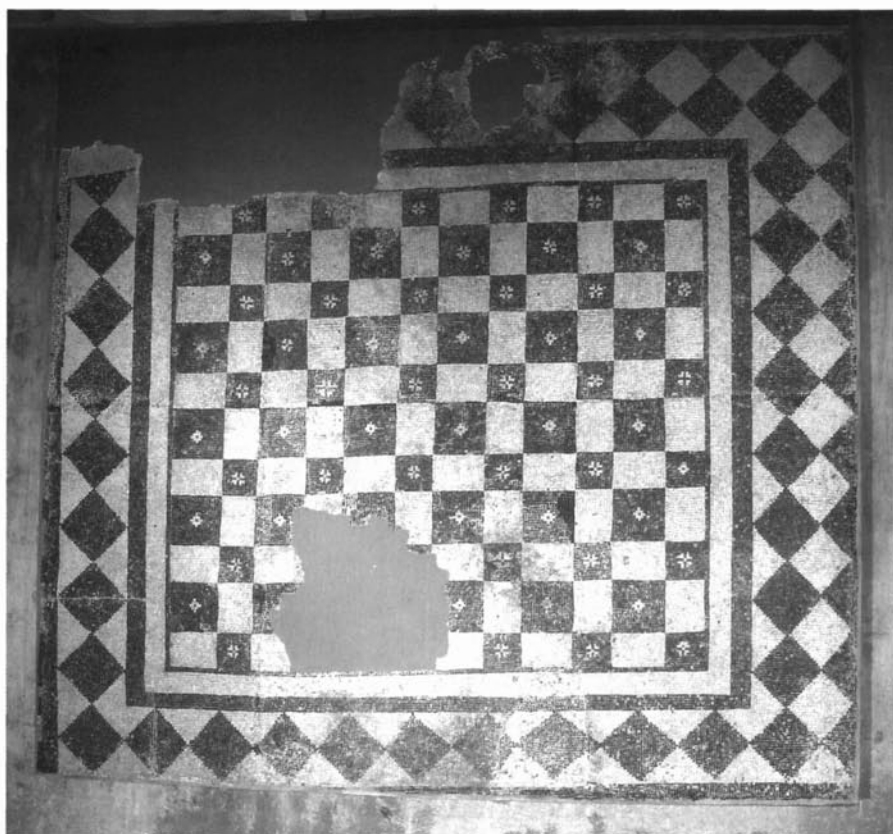
L'EXTRACCIÓ I EL TRASLLAT AL MUSEU

El mosaic de la primera habitació fou portat al Museu amb l'ajut de moltes persones. Entre elles, a part del senyor Estrada, hi havia els germans Pere i Joan Font i Padró, el seu cosí Ferran Ventura i el paleta senyor Blanxart. Per a l'extracció del mosaic, J. de C. Serra-Ràfols, en la seva carta de l'11 de juliol de 1947, els recomana que es dirigeixin al senyor Antoni Ramos, especialista en l'extracció de mosaics.

Per aprendre la tècnica de l'extracció amb el senyor Ramos fan una petita prova *in situ* sobre el mosaic, d'uns 80 per 50 cm. Més endavant, tot el grup, sota la direcció del senyor Jonch, comença a treballar amb tot el mosaic.

Primer van netejar el mosaic amb aigua i sabó. Un cop net, sobre les tesselles s'enganxa una tarlatana (verda) i com a cola fan servir una cola de fuster anomenada *cola de conill*. Un cop estesa la cola, s'asseca tot amb un assecador de cabells. Mentre s'anava assecant, al pati del Museu s'anava preparant un marc de fusta amb les mides exactes de l'habitació sencera. Aquest marc s'omple de sorra i s'anivella.

Un cop seca la cola, comença l'operació d'extracció del mosaic. Primer s'elimina una de les parets de la cambra fins al nivell del mosaic per poder treballar amb més comoditat. La tarlatana, i també el mosaic, és tallat en dues parts. Sobre una d'aquestes parts es col·loca una gran porta de fusta de l'antiga foneria Trullàs, per poder fer pressió sobre

Un dels mosaics amb restes d'un incendi. (Fotografia: Pere Cornellas, MDG)

el mosaic. Es torna a eliminar una de les parets de l'habitació per poder fer un tall arran del mosaic per deixar al descobert el *rudus* de la meitat del mosaic que s'ha d'arrencar. El motiu d'aquest tall era anar eliminant el *rudus* i deixar les tesselles enganxades a la tarlatana. A mesura que les tesselles es desprenen del *rudus*, i com si fos una persiana que s'enrotlla, es van col·locant sobre la porta de fusta. A poc a poc, tota la porta va quedant coberta amb la meitat del mosaic de la cambra. L'ordre de les capes és (de baix a dalt): porta de fusta, tarlatana i tesselles posades a la inversa.

Un cop acabada aquesta fase d'extracció, la porta, amb el mosaic al damunt, es trasllada al pati del Museu. I amb molta cura,

la tarlatana i les tesselles es van estirant de sobre la porta i es van dipositant sobre el marc de fusta. Seguidament s'arrenca l'última meitat del mosaic de l'habitació amb el mateix mètode. Aquesta segona meitat també es trasllada al Museu i es col·loca en el marc de fusta procurant que coincideixi amb l'altra meitat. El mosaic ja està dipositat sencer al Museu però de cap per avall: la tarlatana queda a sota i les tesselles a dalt, però girades.

Per poder tornar a posar el mosaic en la seva posició original es va col·locar a sobre les tesselles unes tires de cartró en vertical, a fi de dividir el mosaic en sis trossos iguals. Mentrestant, es prepara una pasta de ciment i delicadament s'omple cada una de les sis parts que han format les

tires de cartró. Així el mosaic queda dividit físicament en sis peces, amb les capes següents (de dalt a baix): un gruix de ciment, les tessel·les, la tarlatana i la sorra. Un cop assecat el ciment, es mouen les sis peces i s'extreuen del marc de fusta i així es poden girar, de manera que queden les capes al revés (de baix a dalt): ciment, tessel·les, tarlatana. Per extreure la tarlatana de sobre les tessel·les es fa servir un assecador de cabells, ja que la cola de conill feta servir es desfà amb l'acció de la calor. Les tessel·les encara queden enganxades, per la part de sota, per la capa de ciment, però ja es veuen en la seva posició original. Es fa una neteja acurada del mosaic, i en els llocs on el foc l'havia malmès, es cobreix el forat amb ciment i es pinta amb un color neutre.

Un cop net i restaurat, els trossos de mosaic són portats a la sala d'arqueologia del Museu de Granollers, on prèviament s'havia instal·lat el marc de fusta que havia estat ple de sorra. Les sis peces es van posar a dins del marc

i es van enganxar amb filferros a la paret, per a la seva seguretat.

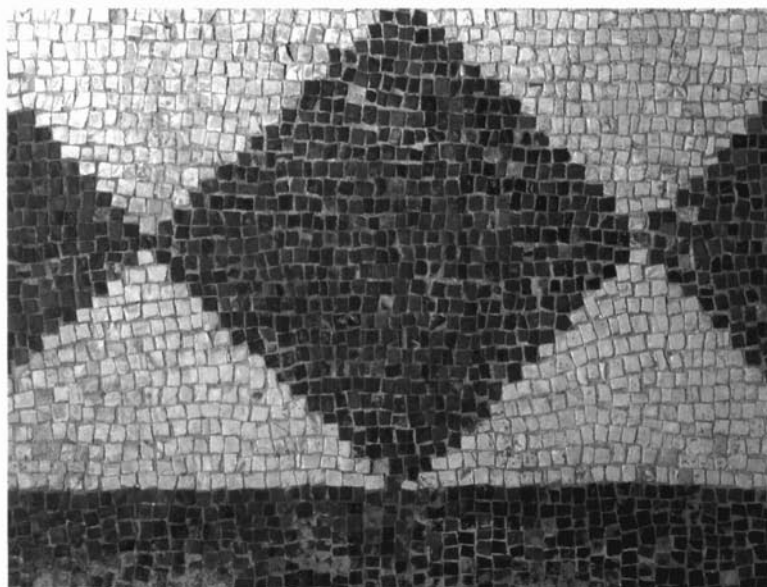
Aquest primer mosaic ja estava instal·lat i restaurat en el Museu el dijous 28 d'agost de 1947, el primer dia de festa major de la ciutat de Granollers. A la primavera del 1948 es va arrencar el segon mosaic, situat a prop del primer, que era a dins del pati de la presó, i en la seva extracció va intervenir-hi, a part de l'equip anterior, un dels presoners. La seva extracció es va fer seguint el mateix sistema que el primer, i també es va col·locar en la mateixa sala d'arqueologia del Museu (informació facilitada per Pere Font).

Anys després aquesta seu del Museu va ser tancada i les peces, junt amb els mosaics, van ser guardats, per no dir mig abandonats i afectats per les inclemències del temps, a les dependències de l'antic Institut de Segon Ensenyament, al carrer de Corró, al costat nord de la Biblioteca Francesc Tarafa. No va ser fins a la inauguració de l'actual seu del

Museu que els mosaics van tornar a ser, primer exposats en part i després remuntats, restaurats i col·locats en el seu actual emplaçament, amb l'ajut de la Diputació de Barcelona, l'any 1990, i per mitjà del senyor Josep Pedro, restaurador del Museu Arqueològic de Barcelona.

BIBLIOGRAFIA

- ESTRADA I GARRIGA, J. (1949): «Granollers en tiempos romanos», *Vallés*, núm. extraordinari 24 agost 1949. Granollers, pàg. 34-36.
- ESTRADA I GARRIGA, J. (1953): *L'arqueologia i els seus sistemes de treball*. Granollers. Mecanografiat, pàg. 13-14.
- ESTRADA I GARRIGA, J. (1990): *Apunts per a una història de l'arqueologia granollerina*. Granollers. Manuscrit inèdit, pàg. 13-15.
- ESTRADA I GARRIGA, J. (1993): *Granollers a l'antiguitat*. Ed. Tarafa, Granollers.
- PARDO, J. (1993): «El nucli romà de Granollers. Breu resum de l'estat de la qüestió», *Empúries*, núm. 48-50, Barcelona, pàg. 182-188.
- JÁRREGA DOMÍNGUEZ, R. (1995): «Aproximació a l'estudi de l'antiguitat tardana al Vallès Oriental», *Limes. Revista d'Arqueologia*, núm. 4-5, Ed. Col·lectiu de Recerques Arqueològiques de Cerdanyola, pàg. 62-77.
- BARRAL I ALTET, X. (1978): *Les mosaïques romaines et médiévales de la Regio Laietana (Barcelona et ses environs)*. Universidad de Barcelona. Instituto de Arqueologia y Prehistoria. Publicaciones eventuales, núm. 29, Barcelona, pàg. 139-142.

Detall d'un dels mosaics.
(Fotografia: Pere Cornellas, MDG)